

“TÜRK GÖLGE OYUNU/KARAGÖZ”*

Nedim BAKIRCI**

Türk milletini geçmişte eğlendiren bir takım sözlü sözsüz oyunlar vardır. Bunlar arasında kukla, gölge oyunu, orta oyunu, meddah ve Karagözü sayabiliriz. Bu oyunlardan en önemlisi hiç şüphesiz Karagöz'dür. Yukarıda saydığımız oyun çeşitlerinden sadece Karagöz varlığını canlı olarak devam ettirmiş. Dünün eğlence araçları bugün yerini tiyatro ve sinemaya bırakmıştır.

Karagöz üzerine bugüne kadar pek çok kimse inceleme ve araştırma yapmıştır. Bu araştırmacıların en önemlileri arasında Metin And, Sabri Esat Siyavuşgil, Selim Nüzhet Gerçek, Cevdet Kudret'i sayabiliriz. Karagöz üzerine yapılan en son çalışma Saim Sakaoglu'nun hazırladığı Karagöz kitabıdır. Sakaoglu, bugüne kadar yayımlanmış çalışmalarından faydalanarak Karagöz hakkındaki birikimlerini bu kitapla bizlere ulaştırmıştır.

Eser; **Ön Söz**(11-12), altı **Bölüm** ve üç **Ek**ten oluşmaktadır.

Birinci Bölüm (13-19), “*Gölge Oyununun Doğuşu*” adını taşımaktadır. Sakaoglu, bu bölümde gölge oyununun nerede doğduğu ve nasıl yayıldığı üzerinde durmuş ve konuyu üç alt başlık altında değerlendirmiştir. “*Gölge Oyunu Asya’da Doğmuştur*” adını taşıyan ilk alt başlıkta Uzak Doğu Asya, Güneydoğu Asya ve Güney Asya Ülkeleri ele alınıp gölge oyununun ortaya çıkışı değerlendirilmiştir. İkinci alt başlık “*Başlıca Kaynak Ülkeler*” adını taşır ve burada gölge oyununun Çin, Hindistan ve Cava’da doğmuş olabileceği üzerinde durulmuştur. Üçüncü alt başlık ise “*Gölge Oyunu Batı’da Doğmuştur*” adını taşır ve gölge oyununun Batı’da doğmuş olabileceği üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölüm (21-67), “*Türklerde Gölge Oyunu / Karagöz*” adını taşımakta-

dır. Burada; alt başlıklar hâlinde gölge oyunu ile ilgili bazı ilk bilgiler, Andreas Tietze'nin gölge oyununun nerede doğup yayıldığı konusundaki değerlendirmeleri, Kavurcak-Korçak ve Kol Korçak terimleri, Anadolu’da gölge oyunu (Araplarda gölge oyunu, Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı Fethi) ve kullanılan ilk terimler, 16. yüzyıldan çizgiler, 17. yüzyıla bakış, Karagöz ve Hacivat (Karagöz ile Hacivat ne zaman yaşadılar, Karagöz ve Hacivat ile ilgili rivayetler), Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde Karagöz ve Hacivat ile değerlendirmeleri, Şeyh Küşterî, Evliya Çelebi'den Çizgiler (Hayalî Mehmet Çelebi, Hayalî Şengül Çelebi, Erzurumlu Hayalbaz Kandillioğlu, Hayalî türleri, Hayalî sınıfları), 18 ve 19. yüzyıllarda Anadolu’da gölge oyunu, Karagöz ve tasavvuf, Karagöz’e çingenelik yakıştırması ayrı ayrı incelenmiştir.

Üçüncü Bölüm (69-78), “*Karagöz’de Oyun Dağarcığı*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Sakaoglu, Georg Jacob’un yapmış olduğu Karagöz sınıflandırmasını ayrıntılı olarak incelemiştir:

A. Karagöz’ün bir iş tutması (İşsiz Karagöz, Yarışma ile işe giren Karagöz, Tesadüf sonucu işe giren Karagöz gibi başlıklarda çeşitli oyunlar tanımlanmıştır.),

B. Karagöz’ün girilmesi yasak olan yerlere girmek istemesi, yapılmaması gereken işlere burnunu sokması (Sınıf farklılığından kaynaklanan yasak, meraklı Karagöz, Karagöz’ün uğursuz yerlerde dolaşması gibi başlıklarda çeşitli oyunlar tanımlanmıştır.),

C. Karagöz’ün bağımsız bir entrika içinde kendini gülünç veya çapraşık bir durumda bulması (Karagöz oyununun eksen kişisidir, oyunun eksen kişisi başkasıdır gibi başlıklarda çeşitli oyunlar tanımlanmıştır.),

D. Efsanelerden, halk hikâyelerinden,

---

* Prof. Dr. Saim Sakaoglu, Ankara 2003, 328 s.

** Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

edebi eserlerden alınan konuların Karagöz'e uyarlanması (Halk hikâyelerine dayandırılan oyunlar, kitabî, mensur, realist İstanbul halk hikâyelerine dayandırılan oyunlar, romanlara dayandırılan oyunlar, tiyatro eserlerine dayandırılan oyunlar, Doğu edebiyatına ve kültürüne dayandırılan oyunlar gibi başlıklarda çeşitli oyunlar tanıtılmıştır.).

Dördüncü Bölüm (79-98), "*Karagöz Oyunlarının Oluşum Dönemleri*" adlı başlığı taşımaktadır. Bu bölümün ilk alt başlığı olan "*Bazı Sınıflamalar*"da Sakaoğlu, Cevdet Kudret'in ve Metin And'ın gölge oyununun ortaya çıkışı ile ilgili sınıflamalarına yer vermiştir. "*Yeni Bir Adlandırma*" alt başlığında gölge oyunu, imparatorluk dönemi, Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemi oyunlarını ele almıştır.

Beşinci Bölüm (99-160), "*Karagöz Oyununun Bölümleri*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümün "*Genel Bilgiler*" alt başlığında gölge oyununun bölümleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci alt başlık olan "*Bölümler*"de ise gölge oyununun bölümleri, *Giriş*, *Söyleşme*, *Asıl Oyun* ve *Bitiş* hakkında geniş bilgiler ve her bölümle ilgili örnek metinler verilmiştir.

Altıncı Bölüm (161-217), "*Gölge Oyununun Kişileri*" başlığını taşımakta olup bu bölüm iki alt başlıkta ele alınmıştır. "*Kişi Sınıflamaları*" başlığında Georg Jacob, Sabri Esat Siyavuşgil, Selim Nüzhet Gerçek, Ahmet Kutsi Tecer ve Metin And'ın gölge oyununun kişileri üzerine yapmış oldukları sınıflamaya yer verilmiştir. "*Yeni Bir Kişi Sınıflaması: Saim Sakaoğlu'nun Sınıflaması*" başlığıyla Sakaoğlu, yeni bir sınıflama ortaya koymuştur. Sakaoğlu, bu sınıflamayı yaparken daha önce yapılan çalışmaları göz önünde bulundurmıştır. Saim Sakaoğlu'nun sınıflaması şöyledir:

A. Asıl kişiler

B. Sıklıkla görülen kişiler (Çelebi, Tiryaki, Beberuhi)

C. Zenneler / Kadınlar

Ç. Kabadayılar ve sarhoşlar

D. İmparatorluk Tipleri / Taklitler

1. Anadolu ve Rumelili tipler

2. Türk olmayan tipler (Arap, Acem, Arnavut)

3. Müslüman olmayan tipler (Yahudi, Ermeni, Rum, Frenk)

E. Özürlü tipler

F. Eğlendirici tipler

G. Olağanüstü kişiler ve yaratıklar

Ğ. Diğerleri

1. Edebiyat çevresinden adlar ve yakınları

2. Karagöz ve Hacivat ailelerinin çocukları ve akrabaları

3. Meslek sahipleri

4. Yeni oyunlardaki tipler.

Ek Bir (219-290), "*Oyun Metinleri*" başlığını taşımaktadır. Burada *Aşçılık* (223-240), *Kanlı Nigâr* (241-269) ve *Kırgınlar* (270-291) oyunları yer almaktadır. Oyunların alındığı kaynaklar, oyunun kişileri, oyunda kullanılan nesnelere verildikten sonra oyunun giriş, söyleşme/muhavere, asıl oyun (fasıl) ve bitiş bölümleri sıralanmıştır.

Ek İki (293-310), "*Türk Gölge Oyunu Kitaplığı*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde seçme bir gölge oyunu kaynakçasının verilmesi amaçlanmıştır. "*Bibliyografyalar*" alt başlığında yayın tarihi sırasına göre 21 kaynak; "*Salname, Ansiklopedi ve Sözlükler*" alt başlığında 7 kaynak; "*Kitaplar*" alt başlığında Türk yazarların kitaplarından 49 kaynak ve yabancı yazarların kitaplarından 24 kaynak; "*Makaleler*" alt başlığında Türk yazarların makalelerinden 56 makale ve yabancı yazarların makalelerinden 29 makale; "*Faydalanılan Diğer Kaynaklar*" alt başlığında sözlüklerden 5 kaynak, yazma ve basma eserlerden 37 kaynak, yabancı dillerdeki yayınlardan 22 kaynak, Türkçe yayınlardan 7 kaynak, Karagöz filmlerinden 4 film sıralanmıştır.

Ek Üç (311-326), "*Suret / Hayal / Fiğür*" başlığını taşımaktadır. Burada gölge oyununun asıl kişileri ve diğer kişileri ile ilgili çeşitli figürler yer almaktadır.

Türk gölge oyunu Karagöz üzerine hazırlanmış bu eser, araştırmacılara yeni ufuklar açmaktadır. Eserin yazarı Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve eseri yayımlayan Akçağ Yayınevine teşekkür ediyoruz.